

RUSSIA

UKRAINE

| بررسی اثرات بحران اوکراین بر جهان و اقتصاد ایران |

- نام پژوهش: بررسی اثرات بحران اوکراین بر جهان و اقتصاد ایران | کدشناسایی: ۱۱۱۱۱۰۰۱۲۲۱ تهیه شده: واحد پژوهش و بررسی های اقتصادی
- انتشارات: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان
- تاریخ انتشار: اسفندماه ۱۴۰۰ صاحب امتیاز: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان
- تهیه کننده: دکتر مصطفی مبینی دهکردی
- ناظر علمی: دکتر زهرا زمانی

در بامداد روز ۲۴ فوریه سال ۲۰۲۲ مصادف با پنجشنبه ۵ اسفند ۱۴۰۰، حمله روس‌ها به اوکراین با قوای موشکی شروع شد و ادوات زرهی نیز از نواحی مختلف خود را به مرز رساندند. البته در ابتدا ادعاهایی مبنی بر اجرای یک رزمایش شنیده می‌شد اما ادامه دار بودن حرکت نیروها از رسته‌های مختلف زمینی و پدافند و پشتیبانی در ایران خواهد داشت. این نکات در برخی موارد می‌تواند تهدید آفرین و در برخی موارد فرصت آفرین باشد. به همین دلیل ضروری است تا ضمن بررسی وضعیت اقتصادی این دو کشور درگیر جنگ، تهدیدها و فرصت‌های پیش آمده نیز مورد بررسی قرار گیرند.

• خلاصه مدیریتی

در بامداد روز ۲۴ فوریه سال ۲۰۲۲ مصادف با پنجشنبه ۵ اسفند ۱۴۰۰، حمله روس‌ها به اوکراین با قوای موشکی شروع شد و ادوات زرهی نیز از نواحی مختلف خود را به مرز رساندند. البته در ابتدا ادعاهایی مبنی بر اجرای یک رزمایش شنیده می‌شد اما ادامه دار بودن حرکت نیروها از رسته‌های مختلف زمینی و پدافند و پشتیبانی نشانه‌هایی بر وقوع ماجرای جدی‌تر بود. این حمله نکاتی را برای دنیا، خاورمیانه و ایران خواهد داشت. این نکات در برخی موارد می‌تواند تهدید آفرین و در برخی موارد فرصت آفرین باشد. به همین دلیل ضروری است تا ضمن بررسی وضعیت اقتصادی این دو کشور درگیر جنگ، تهدیدها و فرصت‌های پیش آمده نیز مورد بررسی قرار گیرند.

با بررسی وضعیت اقتصادی کشورهای روسیه و اوکراین، مشخص شد، کشورهای روسیه و اوکراین مجموعاً ۱۲ درصد از وسعت جغرافیایی جهان و ۲/۵ درصد از جمعیت جهان را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین در سال ۲۰۲۰، کشور اوکراین بر خلاف کشور روسیه رشد مثبت اقتصادی را تجربه کرده است. وضعیت اقتصادی در روسیه و اوکراین نشانگر آن است که درآمد سرانه روسیه حدود دو برابر درآمد سرانه در کشور اوکراین است. این دو کشور مجموعاً حدود ۱/۳ درصد صادرات جهان و ۲ درصد واردات جهان را به خود اختصاص داده‌اند. در همین رابطه ذکر این نکته ضروری است که در سال ۲۰۲۰ صادرات ایران به روسیه ده برابر صادرات به اوکراین بوده است و کشور روسیه رتبه نهم را به خود اختصاص داده است که همین رتبه برای اوکراین، رتبه ۳۸ بوده است. همچنین واردات ایران از روسیه حدود ۲۰ برابر واردات ایران از اوکراین بوده است و کشور روسیه

از این لحاظ رتبه ۷ را به خود اختصاص داده و همین رتبه برای اوکراین، ۳۸ است. این نکته گواه حجم بالای تجارت ایران با روسیه به عنوان یکی از شرکای اصلی تجاری بوده است. همچنین دو کشور روسیه و اوکراین با کشور چین روابط تجاری بالایی داشته‌اند، و چین جزء سه کشور در صدر تجارت با دو کشور بوده است، هرچند که روابط چین با روسیه بسیار استراتژیک تر و عمیق تر است.

همانطور که گفته شد، این بحران برای کشورهای جهان و ایران، تهدیدها و فرصت‌هایی را به همراه دارد. مسلماً یکی از بزرگترین تهدیدهایی که این بحران می‌تواند برای کشورهای به خصوص اروپایی داشته باشد، بحث انتقال انرژی است. امروزه کشور روسیه یکی از بزرگترین تامین کنندگان گاز اروپا است، که همین موضوع تبدیل به اهرم فشاری برای روسیه شده است و کشورهای اروپایی به راحتی قادر به اعمال تحریم‌های سختگیرانه علیه این کشور نیستند. همچنین با این بحران، قیمت نفت جهانی با افزایش بی سابقه‌ای روبرو شده است که می‌تواند بر زنجیره تامین کالاها نیز اثرگذار باشد. از طرفی کشورهای درگیر این بحران یعنی روسیه و اوکراین، جزء کشورهای اصلی تولیدکننده غلات در دنیا هستند که این موضوع بسیاری از کشورها را در تامین کالاهای اساسی خود با نگرانی روبرو کرده است. از طرفی با شروع پاندمی کرونا، کشورهای دنیا به خصوص کشورهای اروپایی به تدریج در حال خروج از رکود ناشی از کرونا بودند که با بحران بوجود آمده و علاوه بر آن، افزایش قیمت انرژی، می‌توان انتظار به وجود آمدن یک رکود تورمی در کشورهای اروپایی را داشت. در این بین تأثیرات جانبی دیگر این بحران، بر بخش گردشگری، بر قیمت طلای جهانی و همچنین دستاوردهای علمی از

حمله روسیه به اوکراین می‌تواند پیامدهای اقتصادی در سطح جهانی و برای ایران داشته باشد. این حمله بی‌اطمینانی را تشدید خواهد کرد، بازارهای کالاها را متلاطم می‌کند و نرخ تورم را با افزایش قیمت گاز و مواد غذایی در سراسر جهان افزایش می‌دهد.

پهناترین کشور جهان را به خود اختصاص داده به گونه‌ای که اختلاف زمانی غربی‌ترین منطقه تا شرقی‌ترین نقطه روسیه در حدود ۹ ساعت است. کشور کانادا که به عنوان دومین کشور پهناور جهان شناخته می‌شود. تنها مساحتی در حدود ۵۸ درصد مساحت روسیه را دارا می‌باشد. همچنین روسیه مساحتی بیشتر از یک دوم مساحت قاره آفریقا را در بر می‌گیرد. اما بیشتر مساحت روسیه را مناطق خالی از سکنه تشکیل می‌دهد. این کشور در عرض‌های بالای جغرافیایی واقع شده و بیشتر مناطق کشور سردسیر است. به همین سبب، در بیشتر مناطق روسیه (به ویژه سرزمین بزرگ سیبری) شرایط کشاورزی فراهم نیست. واژه روسیه یک کلمه اصیل روسی است و به معنای سرزمینی است که انسان‌های روس زبان در آنجا زندگی می‌کنند. می‌توان گفت ریشه واژه روسیه کلمه روس است و این واژه در زمان‌های قدیم از کلمه روس گرفته شده است. کشور روسیه یک کشور صنعتی است و مانند سایر کشورهای صنعتی دارای صنعت، علم و فرهنگ خودساخته و کاملاً مستقل و جدید است. کشور روسیه و پایتخت آن یعنی شهر مسکو مانند سایر کشورهای صنعتی و پایتخت‌های آن‌ها، از زیباترین کشورها و شهرها در دنیا است. در اینجا ذکر یک نکته لازم است و آن این که سردسیر بودن مناطق زیادی از کشور روسیه دلیل عدم انجام فعالیت‌های کشاورزی در این مناطق از این کشور صنعتی نمی‌تواند باشد. همچنین روسیه با ۱۴۴ میلیون نفر جمعیت، نهمین کشور پرجمعیت دنیاست. همچنین کشور اوکراین کشوری در اروپای شرقی است. این کشور، دومین کشور از نظر وسعت در اروپا بعد از روسیه است که در شرق و شمال شرقی با روسیه هم‌مرز است. همچنین اوکراین دارای مرز مشترک با بلاروس از شمال؛ لهستان، اسلواکی و مجارستان از غرب؛ رومانی و مولداوی از جنوب و دارای خط ساحلی با دریای آزوف و دریای سیاه است. این کشور دارای مساحت ۶۰۳،۵۵۰ کیلومتر مربعی بوده و دارای جمعیت ۴۴ میلیون نفری است که هشتمین کشور اروپا از نظر جمعیت است و پایتخت و بزرگترین شهر آن کیف است.

طریق محدودیت های پذیرش دانشجو نیز قابل بررسی است.

با بررسی این بحران و تهدیدها و فرصت‌های پیش آمده برای ایران به خصوص در حوزه انرژی و تامین مواد غذایی، در درجه اول باید اولویت اساسی کشور، به سرانجام رساندن توافقات هسته‌ای و رفع تحریم‌های اقتصادی باشد تا بتوان از فرصت‌های پیش آمده با توجه به افزایش قیمت نفت، استفاده کرد. همچنین برای پیشگیری از سرایت بحران مواد غذایی به کشور، باید به دنبال کشورهای جایگزین تامین مواد غذایی بود.

• مقدمه

در بامداد روز ۲۴ فوریه سال ۲۰۲۲ مصادف با پنجشنبه ۵ اسفند ۱۴۰۰، حمله روس‌ها به اوکراین با قوای موشکی شروع شد. حمله روسیه به اوکراین می‌تواند پیامدهای اقتصادی در سطح جهانی و برای ایران داشته باشد. این حمله بی‌اطمینانی را تشدید خواهد کرد، بازارهای کالاها را متلاطم می‌کند و نرخ تورم را با افزایش قیمت گاز و مواد غذایی در سراسر جهان افزایش می‌دهد. همچنین در پی حمله نظامی روسیه به اوکراین، در قیمت نفت برای اولین بار از سال ۲۰۱۴ به بعد به بالای ۱۰۰ دلار در هر بشکه رسید، بازارهای سهام با سقوط یکپارچه مواجه شدند و ارزش روبل روسیه نیز با کاهش روبرو شد. بنابراین بحران پیش آمده می‌تواند در سطح بین‌المللی و ملی پیامدهایی را برای هر کشور داشته باشد. در این گزارش، در ابتدا وضعیت اقتصادی کشورهای درگیر (روسیه و اوکراین) و سپس روابط تجاری آنها با ایران مورد بررسی قرار گرفته است. در مرحله بعد، اثراتی که این بحران بر جهان و خاورمیانه دارد مرور شده و در نهایت تهدیدها و فرصت‌های آن برای ایران گزارش شده است.

• وضعیت اقتصادی روسیه و اوکراین، در مقایسه با ایران

• میزان جمعیت، رشد و سهم از جمعیت جهان
روسیه با ۱۷,۰۹۸,۲۴۶ کیلومتر مربع وسعت، عنوان

• جدول ۱. جمعیت و سهم از جمعیت جهان در سال ۲۰۲۰

کشور	وسعت (کیلومتر مربع)	سهم از وسعت جهان (درصد)	جمعیت	سهم از جمعیت جهان (درصد)
روسیه	۱۷,۰۹۸,۲۴۶	۱۱/۴۸	۱۴۴ میلیون نفر	۱/۸۶
اوکراین	۶۰۳,۵۵۰	۰/۴۵	۴۴ میلیون نفر	۰/۵۷
ایران	۱,۶۴۸,۱۹۵	۱/۱	۸۳ میلیون نفر	۱/۰۸

• مأخذ: بانک جهانی

بیماری کووید-۱۹ رشد منفی در تولیدات ناخالص داخلی خود را تجربه کرده‌اند، کشور اوکراین رشد مثبت داشته است. نکته قابل ذکر آن است که سه کشور ایران، روسیه و اوکراین از نظر مشابهت اندازه تولید ناخالص داخلی وضعیت نامتوازن و ناهمگونی دارند، به شکلی که همانطور که گفته شد، تولید ناخالص داخلی کشور روسیه، تفاوت بسیار زیادی با ایران و اوکراین دارد. درآمد سرانه می‌تواند معیار مناسبی برای مقایسه اوضاع اقتصادی کشورهای مختلف با یکدیگر باشد اما این معیار، به صورت مطلق حکایت از توسعه‌یافتگی و پیشرفت اقتصادی یک کشور نمی‌کند، چون باید عوامل دیگری مانند سطح و هزینه زندگی و شکل توزیع درآمدها، نیازها و مشکلات هر کشور، تمایلات و عادات مصرفی، ضریب پس‌انداز و سرمایه‌گذاری را در نظر گرفت. رعایت این ضوابط تا حدودی درآمد سرانه را به واقعیت‌های اقتصادی

• مشابهت و نزدیکی اندازه اقتصادهای کشورها و درآمد سرانه

ساده‌ترین شاخصی که می‌توان به عنوان معیاری از وضعیت اقتصادی کشورها مورد استفاده قرار داد، تولید ناخالص ملی کشورها و درآمد سرانه است. در همین رابطه، درآمد سرانه به معنی میانگین درآمد مردم یک منطقه یا کشور در طول مدت مشخصی است. البته لازم به یادآوری است درآمد سرانه گرچه می‌تواند نشانگر میزان ثروت یک کشور نسبت به دیگران باشد اما نمی‌تواند تصویر دقیقی از وضعیت اقتصادی کشورها نسبت به سایرین ارائه دهد. در جدول شماره ۲، تولید ناخالص داخلی کشورهای روسیه، ایران و اوکراین بر حسب قدرت برابری خرید (PPP) ارائه شده است. بررسی تولید ناخالص داخلی کشورهای مورد مطالعه گویای آن است که کل تولید ناخالص داخلی کشور روسیه در

• جدول ۲. عملکرد اقتصادی کشورهای مورد مطالعه

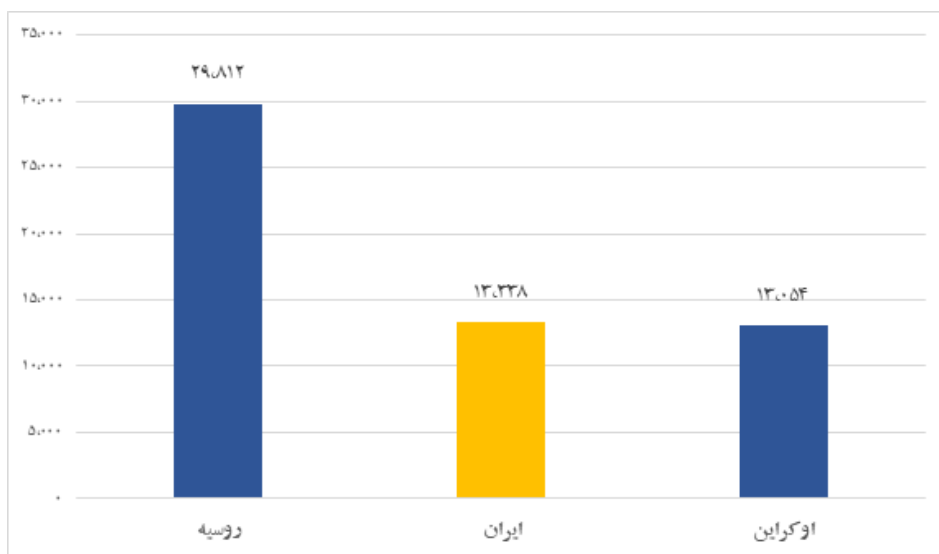
کشور	GDP (میلیارد دلار)	رشد سالانه GDP سال ۲۰۲۰ نسبت به سال ۲۰۱۹ (درصد)	درآمد سرانه (دلار)	سهم از جهان (درصد)
روسیه	۱,۴۸۳	-۱۲/۰۹	۲۹,۸۱۲	۱/۷۵
اوکراین	۱۵۶	۱/۰۷	۱۳,۰۵۴	۰/۱۸
ایران	۱۹۲	-۲۵/۷۶	۱۳,۳۳۸	۰/۲۳

• مأخذ: بانک جهانی

کشور نزدیکتر و موضوع مقایسه را منطقی‌تر می‌کند. تولید ناخالص داخلی سرانه به دلار آمریکا بر حسب برابری قدرت خرید (PPP) برای ۳ کشور مورد مطالعه در نمودار ۱ نشان داده شده است. مطابق اطلاعات آماری ارائه شده، در سال ۲۰۲۰، بالاترین تولید سرانه در بین این سه کشور، از آن

سال ۲۰۲۰، ۹/۵ برابر کشور اوکراین و ۷/۷۲ برابر کشور ایران است. اما نکته مهم آن است که برای مقایسه بهتر وضعیت کشورها، با توجه به تفاوت جمعیت آنها، باید از درآمد سرانه استفاده شود. در این میان بر خلاف کشور روسیه و ایران که در سال ۲۰۲۰ عمدتاً به دلیل درگیری با

• نمودار ۱. درآمد سرانه کشورهای مورد مطالعه در سال ۲۰۲۰ (دلار)

• جدول ۳. حجم صادرات و واردات ایران و کشورهای روسیه و اوکراین (میلیارد دلار و درصد)

سهم جهانی	واردات			صادرات			سهم جهانی	
	رشد سال ۲۰۱۹ نسبت به سال ۲۰۱۸	سال ۲۰۱۹	سال ۲۰۱۸	رشد سال ۲۰۱۹ نسبت به سال ۲۰۱۸	سال ۲۰۱۹	سال ۲۰۱۸		
۱/۴۵	۴۱/۲	۳۵۳	۳۴۵	۱/۹۴	-۵/۶۴	۴۸۲	۵۱۰	روسیه
۰/۳۳	-۱۴/۷۹	۸۰	۹۴	۰/۲۶	-۳۳/۲۹	۶۵	۹۸	ایران
۰/۳۱	۷/۳۶	۷۶	۷۱	۰/۲۶	۷/۱۸	۶۳	۵۹	اوکراین

• مأخذ: بانک جهانی

روسیه (۲۹۸۱۲ دلار) و کمترین تولید سرانه از آن اوکراین (۱۳۰۵۴ دلار) می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت کشور ایران و اوکراین از لحاظ اقتصادی مشابهت بیشتری به هم دارند. **بخش خارجی اقتصاد (تجارت خارجی)**

• جدول ۴. حجم صادرات و واردات ایران و کشورهای روسیه و اوکراین در سال ۱۳۹۹

کشور	واحد پول	میزان صادرات ایران (دلار)	رتبه	درصد تغییرات نسبت به سال قبل	میزان واردات ایران (دلار)	رتبه	درصد تغییرات نسبت به سال قبل
روسیه	روبل	۵۰۱,۴۷۲,۹۲۸	۹	۸٪	۱,۰۲۸,۰۵۹,۱۲۱	۷	-۱۰٪
اوکراین	گريونا	۵۰,۳۷۹,۶۷۲	۳۸	۳۴٪	۵۶,۱۵۳,۴۶۱	۳۸	۱۱٪

• مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

• جدول ۵. شرکای عمده تجاری و عمده ترین کالاهای صادراتی و وارداتی اوکراین و روسیه در سال ۲۰۱۹

کشور	مهمترین شرکای تجاری (صادرات)	مهمترین شرکای تجاری (واردات)	عمده ترین کالای صادراتی	عمده ترین کالای وارداتی
روسیه	چین	چین	نفت خام و روغن حاصل از مواد معدنی قیری، خام (۲۷۰۹)	داروهای (به استثنای محصولات شماره ۳۰۰۲، ۳۰۰۵ یا ۳۰۰۶) متشکل از محصولات مخلوط شده یا نشده برای مصارف درمان یا پیشگیری از بیماری، عرضه شده به شکل مقادیر معین (از جمله آنهایی که از طریق عبور از پوست تجویز شده اند) یا به صورت بسته بندی برای خرده فروشی (۳۰۰۴)
	هلند	آلمان	روغن‌های نفتی و روغن‌های حاصل از مواد معدنی قیری، غیرخام (۲۷۱۰)	دستگاه های تلفن، شامل تلفن هایی برای شبکه های راديو تلفنی (Cellular) یا سایر شبکه های بیسیم؛ سایر دستگاه‌ها جهت انتقال یا دریافت صدا، تصویر یا سایر داده ها، شامل دستگاه برای برقراری ارتباط در یک شبکه یا سیم یا بیسیم (مانند شبکه محلی یا با پهنه گسترده) (۸۵۱۷)
	آلمان	آمریکا	زغال سنگ، زغال قالبی، گلوله زغال سنگ و سوخت‌های جامد همانند که از زغال سنگ تهیه شده باشد (۲۷۰۱)	اجزاء و قطعات و متفرعات و وسایل نقلیه موتوری (۸۷۰۸)

کشور	مهمترین شرکای تجاری (صادرات)	مهمترین شرکای تجاری (واردات)	عمده ترین کالای صادراتی	عمده ترین کالای وارداتی
اوکراین	فدراسیون روسیه	چین	ذرت (۱۰۰۵)	اتومبیل‌های سواری و سایر وسایل نقلیه موتوری که اساساً برای حمل اشخاص طراحی شده‌اند (غیر از آنهایی که مشمول شماره ۸۷۰۲ میشوند)، همچنین اتومبیل‌ها از نوع استیشن (Station Wagon) و اتومبیل‌های کورسی (Racing cars) (۸۷۰۳)
	چین	فدراسیون روسیه	سنگ آهن و کنسانتره‌های آن، از جمله پیریت آهن تفته شده (خاکستر پیریت) (۲۶۰۱)	روغن‌های نفتی و روغن‌های حاصل از مواد معدنی قیری، غیرخام؛ فرآورده‌هایی که در جای دیگر گفته نشده و مشمول شماره دیگر تعرفه نشده باشد که دارای ۷۰ درصد وزنی یا بیشتر نفت یا روغن‌های حاصل از مواد معدنی قیری باشد، این روغن‌ها از اجزای اصلی تشکیل‌دهنده این فرآور (۲۷۱۰)
	آلمان	آلمان	روغن دانه آفتابگردان، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (کارتام Carthame) یا روغن پنبه دانه و اجزای آنها، حتی تصفیه شده ولی از لحاظ شیمیایی تغییر نیافته (۱۵۱۲)	داروهای (به استثنای محصولات شماره ۳۰۰۵، ۳۰۰۲، یا ۳۰۰۶) متشکل از محصولات مخلوط شده یا نشده برای مصارف درمان یا پیشگیری از بیماری، عرضه شده به شکل مقادیر معین (از جمله آنهایی که از طریق عبور از پوست تجویز شده‌اند) یا به صورت بسته‌بندی برای خرده‌فروشی (۳۰۰۴)

● مأخذ: مرکز تجارت بین‌الملل

● جدول ۶. میزان صادرات استان اصفهان به کشورهای روسیه و اوکراین در ده ماه نخست سال ۱۴۰۰

کشور	وزن (کیلوگرم)	ارزش (دلار)	صادرات	
			سهم ارزش از کل صادرات استان اصفهان	رتبه در صادرات استان
روسیه	۴,۹۰۵,۰۱۲	۵,۸۲۱,۶۸۱	۰/۶۸	هفدهم
اوکراین	۳,۷۴۴,۲۴۵	۱,۴۲۵,۲۱۵	۰/۱۷	سی‌ام

● مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

● جدول ۷. میزان واردات استان اصفهان از کشورهای روسیه و اوکراین در ده ماه نخست سال ۱۴۰۰

کشور	وزن (کیلوگرم)	ارزش (دلار)	واردات	
			سهم ارزش از کل واردات استان اصفهان	رتبه در واردات استان
روسیه	۲۹۲,۲۹۳	۱,۰۲۱,۳۲۰	۰/۲۱	هفدهم
اوکراین	۱,۹۰۸	۴,۲۹۵	۰/۰۰۰۸	چهل و سوم (آخر)

● مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

توانایی ایجاد پتانسیل‌های تجاری کشورهای عضو می‌تواند بگذارد، بنابراین بررسی وضعیت این کشورها در جذب جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارای اهمیت است. از طرف دیگر، گسترش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جای خود این امکان را فراهم کرده تا تولیدات صنعتی به شکلی غیرمتمرکز و با گردآوری قطعات از مناطق مختلف صورت گیرد؛ بدین مفهوم که بسیاری از کشورها در یک صنعت خاص به صورت صادرکننده و واردکننده هم زمان مطرح شده‌اند. شاخص تجارت درون صنعتی که سهم تجارت درون صنعتی را محاسبه می‌کند در دهه‌های اخیر به سرعت روبه افزایش گذاشته است. در جدول ۷، آمار مربوط به میزان سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای ایران، اوکراین و روسیه، ارائه شده است. مطابق آمار ارائه شده در جدول ۶، روسیه با ۳۱،۹۷۵ میلیون دلار در جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی حضوری مؤثرتری ایفا کرده است، به شکلی که این کشور معادل ۱/۸۳ درصد از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهانی را به خود اختصاص داده است. در این زمینه در سال ۲۰۱۹، کشور اوکراین، جریان ورودی سرمایه بیشتری از ایران داشته است، که دلیل آن را می‌توان در تحریم‌های علیه کشور جستجو کرد. در مقایسه با تولید ناخالص داخلی، این میزان پایین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، میزان مناسبی نیست.

تجاری را در دوره زمانی ارائه شده بدست آورده است که در سال ۲۰۱۹، ۱/۹۴ درصد از صادرات دنیا را به خود اختصاص داده است. با بررسی آمار مربوط به تجارت خارجی نیز عدم توازن اقتصادی این سه کشور مشخص‌تر می‌شود. اما آنچه در این بررسی قابل توجه است، رشد میزان صادرات است، که فقط کشور اوکراین در سال ۲۰۱۹ نسبت به سال ۲۰۱۸ علی‌رغم رشد منفی اکثر کشورها در صادرات و رشد اقتصادی، رشد مثبت در صادرات داشته است. آنچه که در تحلیل وضعیت اقتصادی کشورهای ایران، روسیه و اوکراین اهمیت دارد، بررسی وضعیت تجارت آنها با جهان است. در ادامه به طور خلاصه به این موارد پرداخته خواهد شد. در جدول ۴ حجم تجارت ایران با دو کشور روسیه و اوکراین نشان داده شده است. همچنین در جدول ۵، مهم‌ترین شرکای تجاری کشورهای روسیه و اوکراین به همراه عمده‌ترین کالای وارداتی و صادراتی این کشورها در سال ۲۰۱۹ نشان داده شده است. طبق جدول‌های ۶ و ۷، کشور روسیه تجارت بیشتری را با استان اصفهان در ده ماه نخست سال ۱۴۰۰ داشته است.

• جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

در فرآیند جهانی شدن و تشکیل گروه‌بندی‌های منطقه‌ای در سطح جهان، اقتصاد کشورها چه در طول فرآیند طبیعی و چه به صورت مدیریت شده به تدریج به سوی همگونی

• جدول ۸. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای مورد مطالعه (میلیون دلار و درصد)

کشور	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی		
	سال ۲۰۱۸	سال ۲۰۱۹	رشد سال ۲۰۱۹ نسبت به سال ۲۰۱۸
روسیه	۸,۷۸۵	۳۱,۹۷۵	۲۶۳/۹۸
ایران	۲,۳۷۳	۱,۵۰۸	-۳۶/۴۵
اوکراین	۴,۵۷۶	۵,۸۳۳	۲۷/۴۷

• مأخذ: بانک جهانی

• انرژی

مطابق جدول شماره ۸، کشور روسیه ۶/۲ درصد از ذخایر جهانی نفت را در اختیار دارد، که با توجه به بحران پیش آمده در اوکراین، کشورهایی همچون آمریکا تصمیم به عدم خرید نفت از این کشور گرفته‌اند. همچنین کشورهای اوکراین و روسیه، ۱۹/۶۵ درصد از ذخایر گاز طبیعی جهان را در اختیار دارند. بنابراین این دو کشور به تنهایی حدود یک پنجم گاز طبیعی جهان را در اختیار خود دارند که به دلیل وابستگی اروپا به گاز این منطقه، بحران پیش آمده می‌تواند کشورهای اروپایی را از لحاظ دسترسی به انرژی تحت تأثیر قرار دهد.

بیشتر و یافتن جایگاه خویش در ساختار تولیدی و تجاری در حال شکل‌گیری، حرکت می‌کنند. از شاخص‌های اصلی در جهت اندازه‌گیری همگونی و سطح پیشرفت یک کشور در بین کشورهای جهان، بررسی ساختار جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها است. سهم هر کشور در جذب جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند مشخص‌کننده میزان همگونی ساختار تولید یک کشور با ساختار تولید جهانی باشد، زیرا هدف سرمایه‌گذار جذب سود بلندمدت از راه مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی در سطح کلان است و از آنجایی که جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مستقیمی بر

نرخ قیمت انرژی با جهش نفت به بیش از ۱۰۵ دلار در هر بشکه و شاخص اصلی گاز طبیعی برای شمال غربی اروپا ۳۰ درصد افزایش یافت.

مقامات ایالات متحده و اروپا امیدوار بودند که قطر بتواند بخشی از صادرات گاز را به جهت کاهش فشارهای ناشی از افزایش نرخ انرژی به سمت اروپا هدایت کند. برخی دیگر از عربستان سعودی خواسته اند تا نفت خام را سریعتر پمپاژ کند و ظرفیت تولید خود را افزایش دهد. اما وزیر انرژی قطر هشدار داده که هیچ کشوری نمی تواند گاز طبیعی مایع (LNG) را جایگزین گاز روسیه به اروپا کند و از سوی دیگر عربستان سعودی، یکی از اعضای ائتلاف کشورهای تولیدکننده نفت اوپک پلاس، علاقه ای به پمپاژ بیشتر نفت نشان نداده است. در نمودار زیر وابستگی کشورهای اروپایی به گاز صادراتی روسیه نشان داده شده است:

همانطور که در نمودار بالا نشان داده شده است، برخی از

● جدول ۹. جایگاه کشورهای مورد مطالعه در ذخایر انرژی جهان در سال ۲۰۱۹

کشور	ذخایر نفت			ذخایر گاز طبیعی		
	میلیارد تن	میلیارد بشکه	درصد از ذخایر جهانی	نسبت ذخایر به تولید (سال)	ترلیون متر مکعب	درصد از ذخایر جهانی
ایران	۱۵۵/۶	۲۱/۴	۹٪	۱۲۰/۶	۳۲	۱۶/۱٪
روسیه	۱۰۷/۲	۱۴/۷	۶/۲٪	۲۵/۵	۳۸	۱۹/۱٪
اوکراین	...	...	...	...	۱/۱	۰/۵۵٪

● مأخذ: BP، ۲۰۱۹

● نمودار ۲. قیمت هر بشکه نفت در سال ۱۴۰۰ (دلار)

کشورهای اروپایی وابستگی شدیدی به گاز روسیه دارند، تاجایی که کشور آلمان تقریباً ۵۰ درصد از گاز مصرفی خود را از روسیه تامین می کند. بنابراین بحران پیش آمده

مایع (LNG)، با افزایش تنش ها در شرق اروپا، شاهد افزایش تقاضا برای منابع انرژی خود بوده اند و با بحران اخیر این مسئله شدت گرفته است. در همان روز اول این بحران،

• نمودار ۳. سهم گاز عرضه شده توسط کشور روسیه در گاز مصرفی کشورهای منتخب (درصد)

• منبع: آژانس همکاری تنظیم گری انرژی اتحادیه اروپا

در اوکراین به شدت بر تامین انرژی در این کشورها اثر گذار کنار متحدان آمریکایی خود قرار گرفته است، این مسئله خواهد بود. ممکن است تغییر کند.

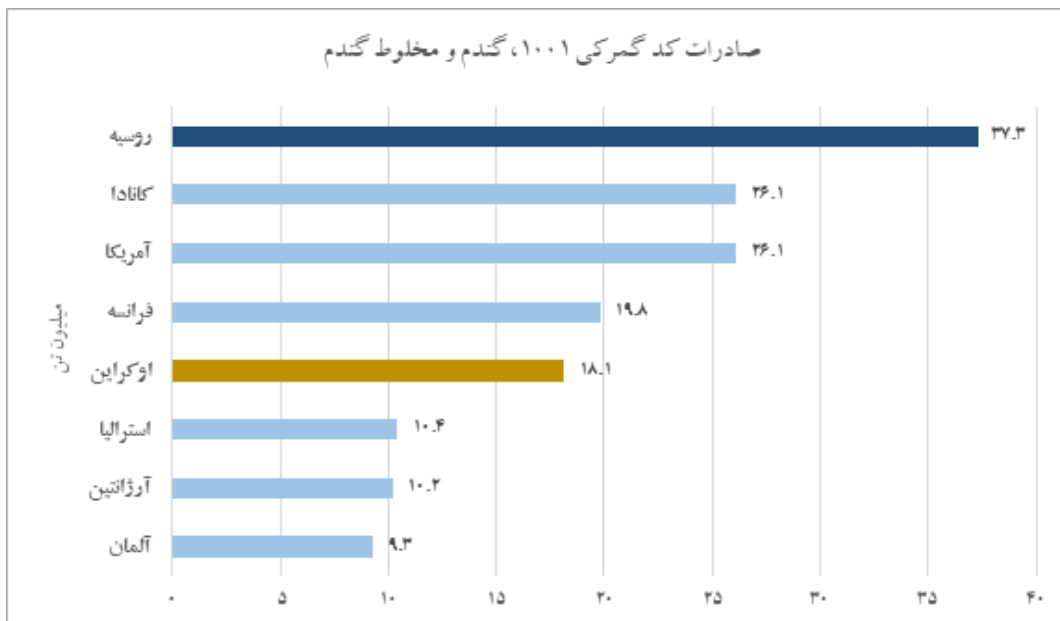
• تحریم‌ها

شرکت‌های خاورمیانه‌ای که در بازارهای ایالات متحده، بریتانیا و اروپا فعالیت می‌کنند، موظف به پیروی از تحریم‌هایی هستند که علیه روسیه اعمال شد و گفته می‌شود که حتی تحریم‌های شدیدتری در راه است. اگر بانک‌های دولتی بزرگ روسیه هدف قرار گیرند، تأثیر آن می‌تواند قابل توجه باشد. به عنوان مثال، اسپر بانک روسیه، که نیمی از روس‌ها در آن حساب دارند، اخیراً دفتري در ابوظبی راه‌اندازی کرده و در سال ۲۰۲۰ با شرکت سرمایه‌گذاری Mubadala، بازوی سرمایه‌گذاری ابوظبی، قرارداد همکاری امضا کرده است. رئیس شعبه خاورمیانه بانک Sberinvest در آن زمان به نشریه نشنال گفته که بسیاری از شرکت‌های این بانک در این منطقه سرمایه‌گذاری کرده‌اند. در همین حال مقامات اسرائیلی ابراز نگرانی کرده‌اند که تحریم‌های آمریکا علیه روسیه می‌تواند به منافع امنیتی اسرائیل در سوریه آسیب برساند، جایی که این رژیم در حال هماهنگی عملیات‌هایش با مسکو است. روسیه تاکنون مانعی بر سر راه آنها قرار نداده است. اما اکنون که اسرائیل در محکومیت تهاجم روسیه در

• امنیت غذایی

بر اساس گزارش موسسه خاورمیانه مستقر در واشنگتن (MEI)، اوکراین ۹۵ درصد غلات خود را از طریق دریای سیاه و بیش از ۵۰ درصد صادرات گندم را در سال ۲۰۲۰ به منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا صادر کرده است. مرکز مطالعات استراتژیک و بین‌المللی (CSIS) نیز هشدار داده که یک اختلال با عواقب نامطلوب در خصوص امنیت غذایی در کشورهای از قبل شکننده خاورمیانه و شمال آفریقا قابل مشاهده خواهد بود. کشورهایمانند لبنان و لیبی حدود ۴۰ درصد گندم خود را از روسیه و اوکراین، یمن حدود ۲۰ درصد و مصر بیش از ۸۰ درصد از گندم خود را وارد می‌کرده‌اند. در شرایط کنونی، قیمت‌های جهانی کالاها افزایش یافته است زیرا روسیه و اوکراین حدود یک چهارم صادرات جهانی گندم را تشکیل می‌دهند. اوکراین و روسیه بخش بزرگی از گندم جهان را تامین می‌کنند و کشورهای خاورمیانه در صورت اختلال در عرضه، احتمالاً با افزایش قیمت مواجه خواهند شد. مصر به عنوان بزرگترین واردکننده گندم در جهان احتمالاً به شدت تحت

● نمودار ۴. بزرگترین صادرکنندگان گندم جهان در سال ۲۰۲۰

● منبع: پایگاه داده تجارت سازمان ملل متحد

در کوتاه مدت، قیمت ارز در ایران هم می‌تواند اندکی بالا برود، اما به دلیل چشم انداز دسترسی دولت ایران به درآمدهای نفتی مازاد (به دنبال نفت ۱۰۰ دلاری)، در طولانی مدت نرخ ارزهای خارجی در ایران نوسان شدیدی نخواهد داشت.

تأثیر قرار خواهد گرفت. پرجمعیت‌ترین کشور عربی با ۱۰۲ میلیون نفر جمعیت ۱۲.۵ میلیون تن گندم در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۱ وارد کرد که تقریباً ۸۵ درصد آن از روسیه و اوکراین بود.

● زنجیره تأمین

اگر وضعیت جنگ در اوکراین بیش از این گره بخورد (چیزی که آمریکا و اروپا خواهان آن نیستند) «زنجیره‌های تأمین» در سراسر جهان هم ممکن است با اختلال مواجه شوند. مثلاً، افزایش قیمت نفت موجب افزایش هزینه تولید یک لپ‌تاپ در چین می‌شود و افزایش هزینه بیمه کشتیرانی هم موجب می‌شود همین لپ‌تاپ، گران‌تر از قبل به دست یک مشتری در ترکیه برسد. بالتبع کالاهای دیگر نیز از این شرایط متأثر خواهند شد.

● از سوئیفت تا قیمت طلا

زمزمه قطع دسترسی روسیه به شبکه بین بانکی «سوئیفت» هم بالا گرفته و تا لحظه تنظیم این گزارش، تقریباً تمام قدرت‌های جهانی در مورد قطع دسترسی برخی بانک‌های روسیه به این شبکه به توافق رسیده‌اند. اما این موضوع چه تاثیری بر بازارهای جهانی بر جای خواهد گذاشت؟ روسیه اقتصاد بزرگی دارد و قطع دسترسی روس‌ها به دارایی‌های بانکی شان در شبکه بانکی جهانی، می‌تواند به معنای بلوکه شدن دست کم ده‌ها میلیارد دلار در این بانک و آن بانک در چهار گوشه جهان باشد. این حجم از ناطمینانی، موجب رشد قیمت طلا (به عنوان پناهگاه دارایی‌ها) در جهان خواهد شد.

اوکراین و روسیه بخش بزرگی از گندم جهان را تأمین می‌کنند و کشورهای خاورمیانه در صورت اختلال در عرضه، احتمالاً با افزایش قیمت مواجه خواهند شد. مصر به عنوان بزرگترین واردکننده گندم در جهان احتمالاً به شدت تحت تأثیر قرار خواهد گرفت.

● احتمال بازگشت رکود تورمی در اقتصاد جهان

با شروع بحران اوکراین، کارشناسان نسبت به رکود تورمی فراگیر هشدار دادند. درحالی‌که به علت افزایش قیمت کالاهای اساسی مانند حامل‌های انرژی و کامودیتی‌ها، ترس از تورم بر سطح جهان سایه انداخته است، به نظر می‌رسد به علت وضع تحریم‌ها علیه روسیه و درگیری اوکراین در جنگ، تأمین مواد اولیه تولیدی نیز به مشکل خواهد خورد که جهان را به سمت رکود تورمی سوق می‌دهد. با توجه به شرایط اقتصادی پیش آمده ناشی از جنگ روسیه و اوکراین، به نظر می‌رسد با ایجاد مشکلات تولیدی در اروپا به سبب تحریم روسیه، رشد اقتصادی کشورهای این ناحیه اقتصادی به شدت تحت تأثیر قرار گرفته و کاهش یابد. از طرفی بالاتر رفتن احتمالی قیمت حامل‌های انرژی می‌تواند موجب تداوم روند تورمی در سطح جهان باشد. با کنار هم قرار دادن این دو عامل، اقتصاددانان انتظار دارند که در آینده‌های نزدیک اقتصاد جهانی دچار رکود تورمی هم‌بخش اعظمی از سرمایه‌ها به سمت بازارهای امن کوچ خواهد کرد که در این شرایط انتظار می‌رود موجب رشد طلا شود.

● گردشگری

به نظر می‌رسد به علت وضع تحریم‌ها علیه روسیه و درگیری اوکراین در جنگ، تأمین مواد اولیه تولیدی نیز به مشکل خواهد خورد که جهان را به سمت رکود تورمی سوق می‌دهد. با توجه به شرایط اقتصادی پیش آمده ناشی از جنگ روسیه و اوکراین، به نظر می‌رسد با ایجاد مشکلات تولیدی در اروپا به سبب تحریم روسیه، رشد اقتصادی کشورهای این ناحیه اقتصادی به شدت تحت تأثیر قرار گرفته و کاهش یابد.

مورد نظر بوده است. حال با توجه به نمودار ۳ و وابستگی اروپا به تأمین انرژی از روسیه و همچنین تجربه تلخ اروپا در بحران صادرات گاز روسیه به اروپا در گذشته، اتحادیه اروپا در تلاش برای یافتن جایگزینی جدید به جای روسیه است. جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از پنج کشور با بیشترین ذخایر گاز در جهان و مجاورت جغرافیایی با قفقاز، گزینه مناسبی برای انتقال گاز به اتحادیه اروپا است. در این شرایط، با دیپلماسی فعال، می‌توان یک مسیر استراتژیک برای صادرات گاز به اتحادیه اروپا ایجاد کرد، که این موارد مستلزم سرمایه‌گذاری در حوزه نفت و گاز نیز می‌باشد.

• تاثیر بحران اوکراین بر صنایع پتروشیمی به عنوان یکی از صنایع ارز آور ایران

همانطور که گفته شد، با توجه به شرایط جنگ روسیه و اوکراین، اگر توافق برجام زودتر به امضا برسد زمینه ایجاد شرایط مناسب برای پتروشیمی‌ها و نیز فروش نفت کشور فراهم خواهد شد. البته ایران همیشه در شرایط خاص قرار داشته است، بدین معنا که در مقطعی که در کشور تحریم وجود نداشت، قیمت نفت پایین بود و در زمان تحریم نیز قیمت نفت با افزایش شدید همراه شد و کشور قادر به فروش نفت نبوده است، اگر این توافق صورت بگیرد عملاً یک شرایط طلایی برای کل اقتصاد ایران به ویژه بورس و بازار سهام ایجاد خواهد شد، دلیل آن هم این است که تحت تاثیر عدم وجود تحریم و افزایش قیمت نفت باید از این فرصت استفاده کرد.

اگر توافق صورت نگیرد، ممکن است تشدید تحریم‌ها را به همراه داشته باشد که این اتفاق به صنعت پتروشیمی آسیب وارد خواهد کرد ولی براساس شواهد به نظر می‌رسد در آینده نزدیک توافق برجام به امضا برسد.

با این حال جنگ اوکراین باعث افزایش نرخ کامودیتی‌ها و نفت و گاز شده که عملاً شرایط خوبی برای صنعت پتروشیمی ایران به وجود آورده است، البته باید به این نکته توجه داشت که وقتی غربی‌ها بانک مرکزی یا بعضی از بانک‌های روسیه را تحریم می‌کنند باعث کاهش فروش نفت روسیه می‌شوند چراکه نمی‌تواند پول فروش را از طریق شبکه بانکی دریافت کند، این اتفاق زمینه کاهش فروش و افزایش قیمت انرژی را فراهم می‌کند. ضمن اینکه خود روسیه هم وقتی می‌بیند غرب نفت و گاز این کشور را تحریم نمی‌کند عملاً برای اینکه به غرب فشار وارد کند فروش خود را کاهش می‌دهد تا به آنها ضربه بزند و اینجا فرصت طلایی برای ایران بوجود می‌آید.

از طرفی بحث‌هایی وجود داشت که با امضای برجام و توافق احتمالاً قیمت دلار کاهش پیدا کند ولی با افزایش قیمت مواد اولیه و انرژی عملاً نه تنها این اثر خنثی می‌شود، بلکه در مجموع حتی اگر دولت تصمیم به ارزپاشی بگیرد تا قیمت ارز کمی کاهش پیدا کند، این اقدام به نفع بازار سرمایه خواهد بود و مشکلی برای این بازار ایجاد نخواهد

بالا گرفتن آتش جنگ ممکن است منجر به کاهش درآمد گردشگری و لغو پروازهای مستقیم برای برخی از محبوب ترین نقاط توریست‌های روسی در خاورمیانه شود.

استراحت‌گاه‌های ساحلی ترکیه و مصر تازه شروع به جذب گردشگران روسی کرده بودند. در ژوئن سال ۲۰۲۲، یک روز پس از آنکه مسکو محدودیت‌های پروازی کووید-۱۹ را لغو کرد، ۴۴ هواپیما از گردشگران روسی وارد شهر ساحلی آنتالیاشدند.

استراحتگاه‌های دریای سرخ مصر نیز سال گذشته با از سرگیری پروازها به شرم‌الشیخ و غرقاده، دوباره میزبان گردشگران روسی شدند. سفر به مقاصد محبوب پس از سقوط یک هواپیمای مسافربری روسی در سینا در اکتبر ۲۰۱۵ و کشته شدن ۲۲۴ نفر در حمله‌ای که گروه داعش مسئولیت آن را بر عهده گرفت، به حالت تعلیق درآمده بود. قبل از این حمله، روسیه بیش از هر کشور دیگری در مصر گردشگر داشت. بیش از سه میلیون گردشگر در سال ۲۰۱۴ از این کشور بازدید کردند و ۲/۵ میلیارد دلار برای مصر درآمد ایجاد کرد که بیش از یک سوم درآمد سالانه گردشگری مصر است.

دبی هم از گردشگران روسی که حداقل ۳۷۴۰۰۰ نفر از آنها در سال ۲۰۲۱ از آنجا بازدید داشتند، درآمد زیادی کسب می‌کند. بر اساس داده‌های منتشر شده پیش از نمایشگاه تجاری Arabian Travel Market ۲۰۲۰، انتظار می‌رفت گردشگران روسی تا سال ۲۰۲۳ حدود ۱/۲ میلیارد دلار برای کشورهای حاشیه خلیج فارس درآمد داشته باشند.

• دانشجویان

اوکراین میزبان هزاران دانشجو از سراسر خاورمیانه و شمال آفریقا است که بسیاری از آنها در هنگام شروع درگیری منتظر خروج بودند. به گفته وزارت آموزش اوکراین، مراکش با ۸۰۰۰ دانشجو، دومین گروه بزرگ دانشجویان در اوکراین را دارد. مصر ۳۵۰۰ دانشجو در این کشور دارد، در حالی که تعداد قابل توجهی از دانشجویان لبنان، عراق و فلسطین نیز در دانشگاه‌های اوکراین تحصیل می‌کنند. با شروع درگیری‌ها در این منطقه بیشتر دانشجویان به کشورهای خود بازگشتند.

• اثرات بحران اوکراین بر ایران

• تاثیر بحران اوکراین بر انتقال انرژی ایران

بعد از پایان دوران دوقطبی از نفوذ سیاسی مسکو در سطح منطقه ای و بین المللی به میزان قابل توجهی کاسته شد. به همین جهت روسیه همواره در صدد بوده است تا با جایگزین کردن ابزار انرژی به جای تسلیحات دوران جنگ سرد، توانایی تأثیرگذاری خود، بر رفتار سایر واحدهای سیاسی را افزایش دهد. از همین رو انرژی‌های فسیلی مانند نفت و گاز ابزار خوبی برای دستیابی به اهداف سیاسی

پرونده هسته‌ای ایران هم می‌تواند به صورت بالقوه با بحران اوکراین گره بخورد. اگر فشارهای جهانی علیه روسیه بالا بگیرد، روس‌ها ممکن است در مذاکرات هسته‌ای، جانب ایران را بگیرند، اما این احتمال هم وجود دارد که روسیه در مسیر حصول یک توافق سنگ اندازی کند تا بحران اوکراین به موضوع پرونده هسته‌ای ایران پیوند بخورد و هر دو، به اهرم فشاری بر آمریکا بدل شوند.

کرد.

از طرفی همانطور که گفته شد، دولت، نفت زیادی در حدود ۱۰۰ میلیون بشکه نفت در کشتی‌ها و بنادر و محل‌های مختلف ذخیره دارد که به طور قطع با احیای برجام آنها را با قیمت خوبی می‌تواند بفروشد و درآمد بالایی کسب کند؛ در کنار این موضوع پتروشیمی‌ها هم به طور قطع با قیمت‌های خوبی می‌توانند محصولات خود را بفروش برسانند.

همچنین با توجه به این که در بودجه هم برای خوراک پتروشیمی‌ها به ویژه گاز سقف تعیین شده است، به نظر می‌رسد از ماه آینده اثرات افزایش فروش با قیمت بالاتر را در پتروشیمی‌ها شاهد خواهیم بود.

به تبع افزایش قیمت نفت و گاز، محصولات پتروشیمی پایه نفتی و گازی افزایش پیدا می‌کند و با توجه به اینکه ۶۰ درصد محصولات پتروشیمی کشور صادرات محور هستند، می‌توان شاهد تاثیرگذاری آن بر ارزش پتروشیمی‌ها و در نهایت رونق بازار سرمایه بود.

• سرنوشت تحریم‌ها ایران

از دیگر سو، پرونده هسته‌ای ایران هم می‌تواند به صورت بالقوه با بحران اوکراین گره بخورد. اگر فشارهای جهانی علیه روسیه بالا بگیرد، روس‌ها ممکن است در مذاکرات هسته‌ای، جانب ایران را بگیرند، اما این احتمال هم وجود دارد که روسیه در مسیر حصول یک توافق سنگ اندازی کند تا بحران اوکراین به موضوع پرونده هسته‌ای ایران پیوند بخورد و هر دو، به اهرم فشاری بر آمریکا بدل شوند. این احتمال دوم، از این جهت اهمیت دارد که با تضعیف موضع دموکرات‌ها در آمریکا، موقعیت «جو بایدن» را متزلزل می‌کند و موضوع را به سیاست داخلی آمریکا می‌کشاند. حل و فصل پرونده هسته‌ای ایران یکی از وعده‌های انتخاباتی بایدن بود و حالا بحران اوکراین هم به آن اضافه شده است.

همزمان، ایران اعلام کرده که حدود ۸۰ میلیون بشکه نفت آماده صادرات روی آب‌های بین‌المللی دارد، رقمی که می‌تواند دست کم بحران انرژی در جهان را برای چند هفته‌ای به تاخیر بیندازد. با این همه، بعید است آمریکایی‌ها این پیشنهاد ایران را به عنوان همکاری برای حل مشکل جهانی انرژی تلقی کنند و روس‌ها هم اجازه نخواهند داد ایران چنین سودی ببرد.

• تأثیر بحران اوکراین بر مذاکرات هسته‌ای ایران

بدون تردید مذاکره کنندگان ایرانی در مذاکرات هسته‌ای، تحولات اخیر در اوکراین و پیامدهای آن در صحنه بین‌المللی را فرصتی مناسب و شاید هم فرصتی طلایی برای پافشاری بر خواسته‌هایشان و برآورده شدن شروط خود برای دستیابی به تفاهم با جامعه بین‌المللی به ویژه آمریکا برای احیای توافق هسته‌ای (برجام) می‌دانند. شاید به

همین علت است که، وزیر امور خارجه ایران بر پایبندی کشورش به خطوط قرمز خود تاکید می‌کند که مشخص کننده سقف امتیاز دادن ایران برای دستیابی به «توافقی خوب» است که منافع راهبردی و جایگاه بین‌المللی و منطقه‌ای ایران را به خطر نیندازد.

سیگنال‌های اولیه که از موضع‌گیری‌های آمریکا دریافت می‌شود این است که بحران اوکراین ممکن است برگه‌ها را روی میز مذاکرات در وین درباره برنامه هسته‌ای ایران به هم بریزد. به همین علت بود که، سخنگوی وزارت امور خارجه ایالات متحده آمریکا از ادامه تماس با روسیه در خصوص جلوگیری از دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای به رغم اشغال اوکراین توسط روسیه سخن گفت و تاکید کرد نباید لشکر کشی روسیه به اوکراین، چراغ سبزی به ایران برای توسعه سلاح هسته‌ای تلقی شود.

موضع وزارت امور خارجه آمریکا این است که واشنگتن به منظور دفاع از منافع ملی خود آماده است اصل جدا بودن پرونده‌ها را در تعامل با روسیه بر سر بحران‌های اوکراین و ایران، اجرا کند. به عبارت دیگر، واشنگتن نمی‌خواهد ارتباطش با روسیه را در خصوص مذاکرات هسته‌ای در وین قطع کند هرچند تمایل دارد مواضع سیاسی و اقتصادی تندی علیه روسیه در بحران اوکراین اتخاذ کند.

این دوگانگی سیاست آمریکا در تعامل با روسیه به ویژه در بخش مربوط به بحران ایران، احتمالاً تهران را در برابر یکی از دو احتمال قرار می‌دهد: یا به برگه‌ای در دست مسکو تبدیل شود که تلاش دارد از آن در مذاکرات آینده با واشنگتن و جامعه بین‌المللی استفاده کند. به این صورت که مسکو، مذاکرات وین و نتایج آن را به بحران اوکراین ربط دهد و منافع ایران را فدا کند به ویژه که مسکو به روشنی می‌داند هرگونه پیشرفت در موضوع توافق هسته‌ای با ایران به طور طبیعی به معنای لغو و برداشته شدن تحریم‌های اقتصادی تحمیل شده بر ایران است. به این ترتیب، درهای بازارهای جهانی به روی صادرات نفت و گاز ایران گشوده می‌شود. در این صورت، توقف یا تعلیق پیشرفت در مذاکرات وین، راه را به روی آمریکا و کشورهای اروپایی برای تامین انرژی از منبعی غیر از روسیه در صورتی که بحران اوکراین پیچیده تر شود، خواهد بست. از سوی دیگر، موضع‌گیری دولت ایران به نفع روسیه در بحران اوکراین، می‌تواند به تهران امکان دهد این بحران را به فرصتی طلایی برای خروج از تنگنای بحران هسته‌ای و مذاکرات فرسایشی تبدیل کند و با یک تیر دو نشان بزند: نخست، خارج شدن از زیر چتر روسیه در وین و به دست گرفتن پرونده مذاکره بدون وجود میانجی روسی که به دنبال بهره‌برداری از ایران برای تقویت موضع خود در مذاکره با واشنگتن و کشورهای غربی در بحران اوکراین بود. دوم، بهره‌برداری از نگرانی آمریکا از امکان حرکت ایران به سمت توسعه برنامه هسته‌ای خود با توجه به مشغول بودن جامعه بین‌المللی به بحران اوکراین

و مجبور کردن واشنگتن به دادن امتیازاتی که تامین کننده خطوط قرمز ایران باشد. ایران به این ترتیب می تواند به شریکی واقعی در بخش نفت و گاز به ویژه برای کشورهای اروپایی در صورت تشدید پیچیدگی بحران اوکراین تبدیل شود. تهران همچنین می تواند از بحران اعتماد ناشی از ناامیدی اوکراین از واشنگتن و ناتو و اتحادیه اروپا، برای تقویت نقش و نفوذ خود در منطقه بهره برداری کند.

• تأثیر بحران اوکراین بر بورس ایران

جنگ اوکراین و روسیه در ابتدای امر می تواند موجبات ناامن کردن منطقه و جهان فراهم کند. این امر می تواند تأثیرات منفی بر بورس ایران داشته باشد. اما از سوی دیگر انتظار افزایش نرخ کامودیتی ها به خصوص نفت، مس و روی وجود دارد، که متاثر از این جنگ شاهد رشد قیمتی بالایی داشتند. قاعدتا تولیدکنندگان این کامودیتی ها و پالایشگاهی هایی که نفت را مصرف می کنند به دلیل تخفیف و کرک اسپردی که می برند می توانند رشدی داشته باشند. ممکن است این جنگ با توجه به ناامن شدن منطقه بر روی نرخ دلار و افزایش آن هم تأثیرگذار باشد که این امر نیز می تواند به نوعی بر روی بورس تأثیرگذار باشد. به طور کلی می توان تأثیراتی که این بحران بر بورس ایران خواهد داشت را به شکل زیر خلاصه کرد:

• اگر این جنگ با توجه به تقابل شدید روسیه با غرب باعث بر هم خوردن مذاکرات شود، محتمل ترین اتفاق افزایش قیمت دلار است، که این امر می تواند باعث رشد قیمتی سهام دلاری بازار مانند گروه شیمیایی و معدنی شود. اگرچه عدم حصول توافق در بلندمدت به شدت به ضرر شرکت های صادرات و واردات محور است، ولی در کوتاه مدت رشد برخی گروه ها را به دنبال دارد.

• تحریم ها در حال حاضر باعث استهلاک شدید در صنایع کشور شده اند و مدت ها ست صنایع اساسی بورسی و غیر بورسی در کشور ما اورهال و نوسازی نداشته اند، از این رو در سال های اخیر مشکلات زیادی در بسیاری از شرکت ها رخ داده است که نمود اصلی آن در صنعت برق در تابستان گذشته مشاهده شد، که با کمبود برق و عملکرد بعضا

۱۰ درصد ظرفیت برخی نیروگاه ها، شاهد قطع برق بافت شهری بوده یا قطع گاز صنایع در فصل زمستان به دلیل عدم رسیدگی و نوسازی صنعت گاز کشور. در صورت ادامه تحریم ها این استهلاک افزایش یافته و صنایع آسیب شدیدی می بینند که برای راه اندازی مجدد آنها هزینه سرسام آوری نیاز است. به همین جهت اگر این جنگ باعث بر هم خوردن توافق شود، صنایع ما دچار آسیب جدی می شوند.

• با افزایش قیمت نفت و در نتیجه محصولات پالایشی، با توجه به اینکه خوراک پالایشگاه ها با تخفیف به آنها ارایه می شود، کرک اسپرد پالایشگاه ها افزایش یافته و باعث سودآوری بیشتر این گروه می شود.

• با افزایش قیمت محصولات پتروشیمی هم با توجه به اینکه نرخ خوراک دارای سقف است و کمتر از قیمت های جهانی به تولیدکنندگان ارایه می شود، سود این شرکت ها نیز رشد چشمگیری خواهد داشت.

• از گروه های دیگری که می توانند از این جنگ منتفع شوند، گروه های معدنی و کامودیتی محور است که از جمله آنها می توان به شرکت های سنگ آهن و مس و روی اشاره کرد، چرا که افزایش قیمت های جهانی مواد اولیه بر اثر وقوع جنگ رخ داده است.

• تأثیر احتمالی دیگر این جنگ بر بازار ما می تواند افزایش قیمت نهاده های دامی باشد. از آنجا که اوکراین از بزرگ ترین تولیدکننده های ذرت و گندم در اروپا است، جنگ در این کشور می تواند باعث افزایش قیمت غذای دام شده و از این جهت که بیشتر غذای دام در کشور ما وارداتی است، این اتفاق می تواند باعث افزایش هزینه ها و کاهش سودآوری شرکت های دامی و زراعتی شود.

• تهدیدها و فرصت های بحران اوکراین برای ایران

با توجه به مطالب پیش گفته، می توان این نکته را در نظر داشت که در همه نقاط جهان به دلیل ارتباطاتی که کشورها با یکدیگر دارند، هر نوع چالششی در هر نقطه ای از جهان اتفاق بینند، می تواند برای بقیه کشورها تهدیدها و فرصت هایی را به دلیل منابع در دسترس، موقعیت

• جدول ۱۰. تهدیدها و فرصت های بحران اوکراین برای ایران

ردیف	تهدید	فرصت
1	ایران در زمینه کالاهای اساسی وابستگی بالایی دارد، یکی از راه های تامین کالاهای اساسی ایران از طریق روسیه، اوکراین، آرژانتین، برزیل و هند است. این ها کشورهای عمده تولید کننده هستند. با توجه به اینکه اوکراین در این زمینه پتانسیل بسیار بالا بوده و توان تامین غذای ۶۰۰ میلیون نفر را داشته و روسیه هم خودش بزرگترین تولید کننده غلات بوده، لذا این موضوع می تواند باعث افزایش قیمت و کمبود کالا در ایران شود و این ها همه می تواند در بازار ایران اثر منفی داشته باشد.	روسیه بیش از کل تولید پارس جنوبی ما در بازار جهانی گاز صادر می کند. اگر بخواهند این کشور را در این حوزه تحریم کنند قیمت های جهانی گاز به شدت افزایش پیدا می کند که این موضوع کمکی به درآمدهای ارزی ایران است.

ردیف	تهدید	فرصت
2	احتمال درگیری کشورهای منطقه در این جنگ، باعث ناآرامی در منطقه خواهد شد و شرایط سرمایه گذاری در منطقه و به خصوص در ایران را تحت تأثیر خود خواهد گذاشت.	فرصت‌های اقتصادی که ایران می‌تواند در تحریم روسیه کسب کند مهم‌ترینش افزایش قیمت نفت و گاز و امکان بازگشت سریع‌تر به بازار جهانی نفت است. با توجه به اینکه روسیه ۱۰ میلیون و ۷۰۰ الی ۸۰۰ هزار بشکه نفت تولید می‌کند، بیش از ۱۰ درصد تولید بازار جهانی نفت را دارد و توانست این تولید را در داخل مصرف بکند و نصفش را صادر بکند، از این نظر هم فرصت برای ایران وجود دارد. ضمن اینکه با توجه به تحریم روسیه احتمال دارد روسیه مجبور شود بخشی از فروش این فرآورده‌های نفتی‌اش را از کانال ایران انجام دهد که این موضوع نیز یک فرصت برای اقتصاد ایران است. ضمن اینکه تأمین نیازهایش هم از بازار جهانی به مشکل می‌خورد و تنها مسیری که می‌تواند برای روسیه باز ماند مسیر دریای خزر می‌تواند باشد و از این نظر هم می‌تواند به نفع ایران باشد.
3	با توجه به وقوع درگیری و اعمال تحریم‌هایی علیه کشور روسیه، احتمال کارشکنی روس‌ها در روند مذاکرات هسته‌ای ایران و ایجاد مشکل در امضای توافق وجود دارد.	قطعا روس‌ها سعی می‌کنند کل گاز و نفتش را روانه بازار چین کند، لذا می‌تواند از این نظر برای ما مسئله‌ساز شود. ضمن اینکه وقتی روسیه نتواند گاز اروپا را تأمین بکند بخشی از گاز قطر که حدود یک میلیون متر مکعب است، یک میلیون تن ال ان جی قطعاً بخش بیشتری از ال ان جی راهی اروپا می‌شود و دیگر رقابت ما با قطر در بازارهای منطقه‌ای مثل عراق و پاکستان بوجود نمی‌آید حتی امکان ارسال گاز ما به کشورهای همسایه مثل امارات و کویت نیز ممکن است فراهم شود.
4	تأثیر احتمالی دیگر این جنگ بر بازار ما می‌تواند افزایش قیمت نهاده‌های دامی باشد. از آنجا که اوکراین از بزرگ‌ترین تولیدکننده‌های ذرت و گندم در اروپا است، جنگ در این کشور می‌تواند باعث افزایش قیمت غذای دام شده و از این جهت که بیشتر غذای دام در کشور ما وارداتی است، این اتفاق می‌تواند باعث افزایش هزینه‌ها و کاهش سودآوری شرکت‌های دامی و زراعتی شود.	احتمال اینکه بعد از تحریم‌های اعمال شده علیه روسیه، این کشور بتواند از بنادر و فرودگاه‌های خودش استفاده مطلوب به عمل آورد، دور از انتظار است. بنابراین در صورت به توافق رسیدن مذاکرات هسته‌ای ایران، این کشور می‌تواند بسیاری از صادرات خود را از طریق ایران انجام دهد.
5	از آنجایی که با شروع جنگ روسیه و اوکراین، مذاکرات هسته‌ای ایران هم تحت تأثیر قرار گرفت، اگر این مذاکرات به نتیجه نرسد، می‌تواند آثار زیان باری برای بخش صنایع ایران داشته باشد. در واقع از آنجاییکه در سال‌های اخیر، رشد سرمایه گذاری از نرخ استهلاک پایین‌تر است، بنابراین اگر توافقات منجر به عدم رفع تحریم‌ها بشود، سرمایه گذاری که لازمه ایجاد رشد اقتصادی است، به نقطه بحرانی در کشور خواهد رسید.	کشور اوکراین رقیب ایران در بازارهای منطقه است. با توجه به اینکه بسیاری از زیرساخت‌های اوکراین از بین رفته است فرصتی برای ایران در عراق و کشورهای همسایه بوجود می‌آید، مخصوصاً در بازار فولاد، مواد غذایی، پروتئینی، نوشیدنی‌ها، آب‌میوه‌ها و شوینده‌ها. ضمن اینکه روسیه در حوزه‌های نفتی عراق در حوزه‌های مشترک ایران با عراق شرکت‌های لوک اوپل، گازپروم و ... حضور دارد. در کنسرسیومی که روسیه حضور دارد، کشورهای غربی جنوب شرقی آسیا هستند که با توجه به تحریم روسیه ممکن است به کار خودشان ادامه ندهند، شرکت‌هایی مثل پتروناس، لذا ممکن است تولید عراق به عنوان رقیب ایران در بازار جهانی نفت، دچار مشکل شود و با اخلال مواجه بشود.

مشترکی با کشورهای درگیر بحران است، این بحران تهدیدها و فرصت‌هایی برای کشور ایران خواهد داشت. در جدول زیر به شکل خلاصه این فرصت‌ها و تهدیدها اشاره شده است:

جغرافیایی، روابط سیاسی، روابط تجاری، مزیت‌های نسبی و ... داشته باشد. در مورد بحران پیش آمده در اوکراین نیز، به دلیل آنکه کشور ایران از لحاظ جغرافیایی موقعیت استراتژیکی دارد و کالاهای مورد تجارتش، کالاهای

جمع بندی

با نزدیکی اوکراین به کشورهای بلوک غرب و گسترش مرزهای ناتو به نزدیکی مرزهای روسیه، پوتین دستور به حمله نظامی علیه اوکراین برای نابودی توان نظامی این کشور را صادر کرد. این دستور منجر به برهم خوردن معادلات در شرق اروپا شد به طوری که به نظر می رسد بازگشت به شرایط عادی سال ها زمان ببرد. وقوع جنگ اوکراین منجر به ایجاد تهدیدها و فرصتهایی برای ایران شده است. در این پژوهش با بررسی شرایط اقتصادی طرف‌های درگیر و مقایسه با ایران و همچنین بررسی روابط ایران با این کشورها، وضعیت اقتصادی آنها بررسی شد. با بررسی وضعیت اقتصادی کشورهای روسیه و اوکراین، مشخص شد، کشورهای روسیه و اوکراین مجموعاً ۱۲ درصد از وسعت جغرافیایی جهان و ۲/۵ درصد از جمعیت جهان را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین در سال ۲۰۲۰، کشور اوکراین بر خلاف کشور روسیه رشد مثبت اقتصادی را تجربه کرده است. وضعیت اقتصادی در روسیه و اوکراین نشانگر آن است که درآمد سرانه روسیه حدود دو برابر درآمد سرانه در کشور اوکراین است. این دو کشور مجموعاً حدود ۱/۳ درصد صادرات جهان و ۲ درصد واردات جهان

را به خود اختصاص داده اند. در همین رابطه ذکر این نکته ضروری است که در سال ۲۰۲۰ صادرات ایران به روسیه ده برابر صادرات به اوکراین بوده است و کشور روسیه رتبه نهم را به خود اختصاص داده است که همین رتبه برای اوکراین، رتبه ۳۸ بوده است. همچنین واردات ایران از روسیه حدود ۲۰ برابر واردات ایران از اوکراین بوده و کشور روسیه از این لحاظ رتبه ۷ را به خود اختصاص داده است و همین رتبه برای اوکراین، ۳۸ است. این نکته گواه حجم بالای تجارت ایران با روسیه به عنوان یکی از شرکای اصلی تجاری بوده است. همچنین دو کشور روسیه و اوکراین با کشور چیت روابط تجاری بالایی داشته اند، و چین جزء سه کشور در صدر تجارت با دو کشور بوده است، هرچند که روابط چین با روسیه بسیار استراتژیک تر و عمیق تر است. با بررسی این بحران و تهدیدها و فرصت های پیش آمده برای ایران به خصوص در حوزه انرژی و تامین مواد غذایی، در درجه اول باید اولویت اساسی کشور، به سرانجام رساندن توافقات هسته ای و رفع تحریم های اقتصادی باشد تا بتوان از فرصت های پیش آمده با توجه به افزایش قیمت نفت، استفاده کرد. همچنین برای پیشگیری از سرایت بحران مواد غذایی به کشور، باید به دنبال کشورهای جایگزین تامین مواد غذایی بود.

با افزایش قیمت نفت و در نتیجه محصولات پالایشی، با توجه به اینکه خوراک پالایشگاه‌ها با تخفیف به آنها ارایه می شود، کرک اسپرد پالایشگاه‌ها افزایش یافته و باعث سودآوری بیشتر این گروه می شود.